

Fey Ganimet Ayetleri Çerçevesinde Hz. Ömer'in Sevad Arazisi Hakkındaki Uygulamasının Değerlendirilmesi

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin ÇELİK*

Özet

Kur'an, Müslümanların Müslüman olmayanlardan elde etmiş oldukları malları elde edilmiş şekline göre fey ve ganimet olarak iki gruba ayırır. Fey, güç kullanılmadan elde edilen mallar olup, bunların kullanım şekli Hz. Peygamber'in tasarrufuna bırakılmıştır. Ganimet ise güç kullanılarak elde edilen mallar olup, 1/5'i beytülmale ayrıldıktan sonra geri kalan kısmı savaşanlara dağıtılır. Düşmandan elde edilen taşınmaz malların fey mi yoksa ganimet mi olarak değerlendirileceği devlet başkanına bırakılmıştır. O, ister ganimet olarak kabul eder dağıtır, isterse de fey kabul edip devletin ve milletin geleceği için vakfedebilir. Hz. Peygamber Hayber, Vadilkurâ, Fedek ve Mekke'de bunu yapmıştır. Hz. Ömer'in Sevad Arazisi hakkındaki uygulamada buna benzer bir uygulamadır. O, Sevad'ın topraklarını dağıtmazken Enfal Suresi 41. Ayetin hükmünü uygulamadan kaldırmamış, aksine Haşr suresi 6-10 ayetleri ile amel etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Sevad Arazisi, Fey, Ganimet, Taksimat.

Acording To Fey and ganimet Verses Judging Application Of Hz. Omar Abaut Sevad Area

Abstract

Kur'an divides goods which are attained Muslims from non-Muslim into two category as Fey and Ganimet. Whereas

---

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı.

Fey is to be attained goods without war and the usage right of Fey is up to prophet. Ganimat is to be attained goods by power and war, and after separating one fifth (1/5) of it for the public purse (beyt'ül mal) the rest is distributed to the warriors. The right to determine whether the properties are Fey or ganimet is up to the president. Accepting it as ganimet He could whether distribute or devote to the future of country and the nation accepting it as Fey. Haz Muhammad did this in Hayber, Vadilkurâ, Fedek and Mekke. The application that Hz. Omar did about Sevad Territories is such an application like this. He didn't abolish the provision of the 41st verse of Enfal Sura, on the contrary he implemented with the 6-10th verses of Haşr Sura while not distributing the territories of Sevad.

Key Words: *Kur'an, Sevad Area, Ganimet, Fey and Divide.*

Giriş

Kur'an'ın anlaşılması ve onun içermiş olduğu hükümlerin uygulanabilirliği konusunda farklı yaklaşım tarzları ve anlayış farklılıkları her zaman var olmuştur. Bazılarına göre Kur'an'ın hükümleri evrensel değerler içerirken, diğerlerine göre bu hükümler evrensellikten ziyade tarihsel içeriklidirler. Buna göre Allah o zamanın şartları içerisinde en iyi olanını indirmiş ama bunu sabitleştirerek bütün zamanlara şamil etmemiştir.

Tarihselci bakış açısına göre; Müslüman tarihin içerisine girmeli, resullerin geleneğinde ilerleyerek yeni bir medeniyet oluşturmalı, bunu yapabilmek için de Kur'an'ı belli bir tarihsel döneme kapatmak yerine, onu içinde bulunduğumuz tarihselliğe müdahil kılmalı ve içtihat kurumunu işlevsel hale getirmelidir.¹

Kuran'ın tarihselliğini savunanların en büyük dayanak-

---

¹ Paçacı, Mehmet, **Kur'an ve Tarihsellik Tartışması**, Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sempozyumu, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1996, s. 28

larından biri Hz. Ömer'in Sevad arazisi dediğimiz Irak ve Suriye arazisi ile ilgili uygulamasıdır. Onlara göre Hz. Ömer, Sevad topraklarını ganimet olarak askerlere paylaştırmamakla konuyla ilgili “nassın” tikel anlamı yerine, Kur'an'ın genel anlamını (ruhunu) göz önünde bulundurmıştır. Bunu yaparken de Kur'an'a atfı daha ziyade zihinsel olmuş,² maslahatı (şeriatın maksatlarını) esas almış, bunları her türlü mülahazaların üzerinde tutmuş, hükümleri maslahatlarla temellendirmiş, maslahatı teşrie esas kılmıştır. Hz. Ömer bunu yaptığına göre, niçin günümüz Müslümanları tedvin döneminin fakihleri yerine, Hz. Ömer'in gösterdiği türden bir ictihad ameliyesi benimsemesinler.³

Evrenselci bakış açısına sahip olanlara göre ise durum tamamen farklıdır. Hz. Ömer'in uygulaması gerektiği şekilde anlaşılmadığından dolayı bu yanlış sapmalar meydana gelmektedir.

Konunun iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Fey ve Ganimet'in ne olduğu, Kur'an'ın konuya yaklaşımı, Hz. Peygamber ve sonraki süreçte meselenin ne şekillerde uygulandığının etraflıca incelenmesi uygun olacaktır.

a. Ayetler Bağlamında Fey ve Ganimetin Tanımı

Müslüman ülke vatandaşı olmayanlardan elde edilen malların, elde edilme şekilleri ile ilgili olarak Kuran'da “Allah'ın sizlere fey olarak verdikleri”⁴ ve “ganimet olarak elde ettiğiniz şeylerden”⁵ şeklinde iki türlü ifade kullanılmaktadır. Bunların elde edilme şekilleri farklı olup, elde edilme şekillerine göre de “fey” ve “ganimet” olarak isimlendirilmektedirler.

---

² Çiftçi, Adil, **Fazlurrahman'ın Dinamik Şeriat Anlayışı**, İslamiyât I (98), Sayı: 4, s. 177-178

³ el-Cabiri, M. Abid, **Çağdaş Dünyada Şeriatın Tatbiki Problemi**, İslamiyât I (98), Sayı: 4, s. 42-43

⁴ Haşr (59): 6

⁵ Enfâl (8): 41

Fey

Fey, sözlükte mastar olarak “geri dönmek, şekil değiştirmek”, isim olarak “gölge, öğle vaktinden sonraki gölge” anlamlarına gelir. ⁶

Terim olarak ise gayri Müslimlere ait olan malların savaş ve güç kullanılmaksızın Müslümanların ellerine geçmesidir. Bu, ya vatanlarından sürülüp çıkarılmaları, ya kendi canlarının korunmasına karşılık cizye vermeleri ya da onlardan haraç alma şeklinde olur.⁷

Fey kelimesi fiil olarak Kur’an’da beş yerde geçmekte olup, bunlardan ikisinde “geri dönmek, vazgeçmek” anlamında ve diğer üçünde ise “ganimet olarak vermek” anlamlarında kullanılmaktadır.

“(Cahiliyede olduğu gibi kızıp da) kadınlarına yaklaşmaya yemin eden (koca)lar için, dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu müddet içerisinde yeminlerine kefarete ödeyerek hanımlarına) dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok mer-

⁶ İbni Manzur, **Lisanü'l-Arab**, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, İran, 1405 h. c. I, s. 125

⁷ el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, **el-Müfredât fi Garîbi'l-Kur'an**, Kahire, 1961, s. 389; İbni Manzur, **a.g.e.** c. I, s. 126; el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali, **Kitabu't-Ta'rifât**, Darul'-Kutubi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1996, s. 217 en-Nesefî, Necmüddin Ebî Hafs Ömer bin Muhammed, **Talebetü't-Talebe**, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 1995, s. 188; Cassâs, Ebu Bekir Ahmed er-Razî, **Ahkâmu'l-Kur'an**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1993, c. III, s. 642; er-Razî, Muhammed, **Tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2005, c. XXIX, s. 266; Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **Tefsîrü'n-Nesefî**, Pamuk Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, c. IV, s. 240; Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Camî' li-Ahkâmi'l-Kur'an**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1987, c. XVIII, s. 11; Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, **Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl**, Dar-uSâder, Beyrut, 2001, c. II, s. 1058; İbni Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil, **Tefsîrü'l-Kur'ani'l-Azîm**, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire, Tarihsiz, c. IV, s. 335; Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, **Ruhu'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kurân**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009, c. IX, s. 422; Alusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'an'l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1993, c. XV, s. 66 ; el-Merâgî, Ahmed Mustafa, **Tefsîrü'l-Merâgî**, Daru İhyâu't-Turâs, Beyrut, Tarihsiz, c. XXVIII, s. 38; Vehba ez-Zuheylî, **et-Tefsîrü'l-Vasît**, Daru'l-Fıkr el-Muâsıra, Beyrut, 2006, c. III, s. 2624; es-Sâyis, **Tefsîrü Âyâti'l-Ahkâm**, Dar'u-İbni Kesîr, Beyrut, 1999, c. IV, s. 528; Fayda, Mustafa, **Fey**, İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 1995, c. XII, s. 510;

hamet edendir.”⁸

“Eğer müminlerden iki topluluk birbirleri ile savaşılırsa, hemen aralarını düzeltin. Eğer onlarda biri, hâlâ (Allah’ın hükümlerine boyun eğmeyip) diğerine saldırırsa, Allah’ın emrine dönünceye kadar saldırı ile savaşın”⁹

Yukarıdaki iki ayette “fey” geri dönmek ve vazgeçmek anlamlarında kullanılmıştır.

“Ey Peygamber! Biz, mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allahın sana ganimet (olarak) verdiklerinden elinin altında bulunan (kadın)ları sana helal kıldık”¹⁰

“Allah’ın onlardan Peygamber’ine kolayca ganimet olarak verdiği şeye gelince, siz onun üzerine ne at, ne de deve sürdünüz. (Akın edip harp etmediniz.) Fakat Allah, Rasûl’ünü dilediği kimseler üzerine salarak (onların kalplerine düşen korkudan dolayı onlara) harpsiz galip kılar. Allah her şeye kadirdir.”¹¹

“Allah’ın (fethedilen diğer kâfir) memleketler halkın(ın malın)dan, Resûl’üne ganimet verdiği şeyler; Allah’a, Peygamber’e, akrabalarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir. Bu da (bu malların), içinizde yalnız zenginler arasında elden ele dolaşan bir servet olmaması içindir. Peygamber size neyi verdi ise onu alın. Neyden de sizi sakındırdı ise ondan kaçın. Allah’ın emirlerine karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah’ın azabı şiddetlidir.”¹²

Yukarıdaki üç ayette de “fey” kelimesi “ganimet olarak vermek” anlamlarında kullanılmıştır.

Elde edilen feyin nerelere harcanacağı ile ilgili olarak Kur’an’da şu ayetler yer almaktadır:

“ Allah’ın (fethedilen diğer kâfir) memleketler halkın(ın malın)dan, Rasûl’üne ganimet verdiği şeyler; Allah’a, Peygam-

---

⁸ Bakara (2): 226

⁹ Hucurât (49): 9

¹⁰ Ahzâb (33): 50

¹¹ Haşr (59): 6

¹² Haşr (59): 7

*ber'e, akrabalarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara aittir. Bu da (bu malların),içinizde yalnız zenginler arasında elden ele dolaşan bir servet olmaması içindir. Peygamber size neyi verdi ise onu alın. Neyden de sizi sakındırdı ise ondan kaçının. Allah'ın emirlerine karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah'ın azabı şiddetlidir.(Bu ganimetler)hicret eden fakirler ve kendilerinden sonra gelip: "Ey Rabbimiz bizi ve bizden önce imanla geçmiş (din) kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde iman edenler için bir kin bırakma" diyen kimseler içindir."*¹³

Haşr 6. Ayette Allah'ın peygamberine fey olarak verdiği şeyler için Müslümanların at ve deve koşturmadan savaşız bir şekilde elde ettiklerinden bahsedilmektedir. Kaynaklarda bu âyetin Beni Nadir Yahudileri hakkında nazil olduğu, Medine'ye yakın mesafede olduğundan dolayı sadece Hz. Peygamber'de binek olduğu ve başka hiç kimsede olmadığı, savaş yapılmadan o bölgenin Müslümanların ellerine geçtiği, Hz. Peygamberin o kabileyi Medine'den çıkardığı, toprak ve taşınabilir mallarını kendisi ve ailesinin ihtiyaçları ve cihad harcamaları için kullandıktan sonra geri kalan kısmını Ensardan Ebu Dücâne, Semmâk bin Hanîf ve Haris bin es-Samt'a ve muhacirlere dağıttığı zikredilmektedir¹⁴

¹³ Haşr (59): 7,8

¹⁴ et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, **Tefsîrû't-Taberî (Câmu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kurân)**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2005, c. XII, s. 35; Cassâs, **a.g.e.** c. III, s. 642; El-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. El-Huseyn b. Ali b. Abdullah ibn Musa, **Ahkamu'l-Kur'an li İmamî's-Şafi**, Daru'l-İhyâi'l-Ulûm, Beyrut, 1990, s. 169; er-Razi, **a.g.e.** XXIX, 266; Neseî, **a.g.e.** c. IV, s. 240, Kurtûbî, **a.g.e.** c. XVII, s. 11; Beydâvî, **a.g.e.** c. II, s. 1058; El-Geylânî, Muhyiddün Abdulkadir, **Tefsîrû'l-Geylânî**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2009, c. V, s. 168; İbn Kesir, **Tefsîrû'l-Kur'anî'l-Azîm**, c. IV, s. 335, Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, El-Ammâdî, **Tefsîr'ü Ebîs-Suûd (İrşâdü'l-Aklî's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'anî'l-Kerîm)**, Daru İhyau't-Turâsî'l- Arabiyyi, Beyrut, 1990, c. VIII, s. 227; İsmâüddîn İsmail bin Muhamed el-Hanefî, **Hâşiyetü'l-Konevî Alâ Tefsîri'l-Beydâvî**, Daru'l-Kütubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2001, c. XIX, s. 13; es-Sâvî, Şeyh Ahmed, **Hâşiyetü's-Sâvî alâ Tefsîri'l-Celâleyn**, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1998, c. VI, s. 124; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, **Fethü'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmî't-Tefâsîr**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut,2007, s. 1474; Tantâvî, Cevherî el Mısri, **el-Cevâhirü fi Tefsîri'l-Kur'anî'l-Kerîm**, Daru'l-Kütubi'l-İlmîyye,

Yine bu ayetlerden anlaşılmaktadır ki, Allah'ın feth edilen yerlerden peygamberine fey olarak vermesindeki amaç; elde edilen malları Allah'a, peygambere, peygamber yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara tahsis ederek sadece zenginler arasında dolaşan bir servet olmasını engellemektir.¹⁵

Ganimet

Ganimet kelimesinin çoğulu “Ganâim” olup, sözlükte “bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek” demektir.¹⁶

Terim olarak ise; Müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mallardır.¹⁷

Ganimet Kur'an'da şu ayetlerde geçmektedir:

“Ey İman edenler! Sefere çıktığınız zaman(mümini kâfirden ayırt etmek için) her şeyi iyice araştırın. Size selam veren (Müslüman olduğunu söyleyen) kimseye, dünya hayatının geçici menfaatini arayarak hemen: “Sen mümin değilsin” demeyin. Çünkü Allah katındaki ganimetler pek çoktur.”¹⁸

“Biliniz ki, (savaşta) ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri, mutlaka Allah'ın (namına), Rasûl'ün, onun yakınlarının(in), yetimlerin, yoksulların ve (fakir kalmış) yolcunun

---

Beyrut,2004, c. XXIV, s. 153, ez-Zuheyli, **a.g.e.** c. III, s. 2624; El-Cezâiri, Ebu Bekir el-Câbir, **Eyserü't-Tefâsir li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikemi, Medine, 2002, s. 1604

¹⁵ Haşr (59): 7

¹⁶ Komisyon, **el-Müncid fi'l-Lügati ve'l-E'lâm**, Daru'l-Meşrik, Beyrut, 1973, s. 561; Yazır, Muhammed, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Kitabevi, İstanbul Tarihsiz, c. IV, s. 2405; Erkal, Mehmet, **Ganimet**, İslam Ansiklopedisi, TDV. İstanbul 1996, c. XIII, s.351

¹⁷ el-Cürcânî, **a.g.e.** s. 209; en-Nesefî, **a.g.e.** s. 188; Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, **el-Fıkhu'l-Hanefi fi Sevbi'l-Cedid**, ed-Dâru's-Şamiyye, Beyrut, 2009, c. III, s. 6; Kurtûbî, **a.g.e.** c. XVIII, s. 15; eş-Şerbînî, Muhammed Ahmed el-Hatîb, **Tefsirü'l-Hatîbi's-Şerbînî**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut,2004, c. 4, s. 257; Bursevi, **a.g.e.** c. IX, s. 422; Alusî, **a.g.e.** c. XV, s. 66; Merâğî, **a.g.e.** c. XXVIII, s.38; es-Sâysis, **a.g.e.** c. IX, s. 531; Erkal, Mehmet, **Ganimet**, İslam Ansiklopedisi, TDV. İstanbul 1996, c. XIII, s. 351

¹⁸ Nisâ (4): 94

hakkıdır."¹⁹

*"Artık ganimet olarak aldığınız şeylerden temiz ve helal olarak yiyin"*²⁰

*"Siz ganimetleri almak için gittiğinizde seferden geri kalanlar: Bırakın, biz de arkanıza düşelim, diyeceklerdir."*²¹

*"Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı."*²²

*"Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimet vaat etmiştir."*²³

Yine Kur'an'da "ganimet" anlamında, "nefel" in çoğulu olarak enfâl kelimesi de kullanılmış²⁴ ve bu ad ile adlandırılan bir de sure bulunmaktadır.

Düşmandan elde edilen esirler, arazi ve diğer taşınabilir mallar ganimet olup, bu malların 1/5'i Allah'a, resulüne, akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara verilir, geri kalan 4/5 ise savaşa katılanlara dağıtılır.²⁵

c. Hz. Peygamber'in Fey ve Ganimet Hakkındaki uygulamaları

Fey ve ganimet kavramlarının netleşmesi ve içeriğin belirlenmesi konusunda İslam'ın ilk yıllarından başlayan ve zamanla olgunlaşan bir süreç göze çarpmaktadır.

Cahiliye döneminde elde edilen mallar ve esirler kabile başkanına aitti. O esirlerden ihtiyacı kadarını işlerini görmesi için ayırır, geri kalanlarını satar ve paralarını kendisi kullanır-

---

¹⁹ Enfâl (8): 41

²⁰ Enfâl (8): 69

²¹ Fetih (48): 15

²² Fetih (48): 19

²³ Fetih (48): 20

²⁴ Enfâl (8): 1

²⁵ İbni Rüşd, **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid**, c. I, s.316; Tahmâz, **a.g.e.** c. III, s.62; Ebâdi, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Feyrüz, **El-Mühezzeb fi Fıkhı İmamı'ş-Şafii**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut,2003, c. III, s.469; Cassâs, **a.g.e.** c. III, s. 644, el-Beyhakî. **a.g.e.** s.168

dı. Yine esirler içerisinde en güzellerini kendine ayırır, bunlardan istediklerini diğer kabile reislerine veya komutanlarına hediye ederdi. Düşman tarafından ele geçirilen her şey ister taşınır, isterse taşınmaz mallar cinsinden olsun ganimetten sayılır ve kabile başkanının hakkı sayılırdı.²⁶

İslam'ın ilk yıllarında ganimetten faydalanmanın helal olmadığını, elde edilen ganimetlerin bir meydana toplandığını ve gelen bir ateşle onların yakıldığını, ama daha sonra onlardan faydalanmanın helal kılındığını rivayetlerden anlamaktayız.²⁷ Ganimet hakkında ilk inen ayet Bedir savaşından sonra inen Enfal suresinin ilk ayetidir. Bedir savaşında ganimet elde edilince taksimatı konusunda Müslümanlar arasında anlaşmazlık çıkmış²⁸ ve bunun üzerine “Sana enfali (savaş ganimetlerini) soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygambere aittir.”²⁹ Ayeti nazil olmuş ve Hz. Peygamber Medine'ye yakın bir yerde ganimetleri eşit bir şekilde savaşa katılanlara dağıtmıştır³⁰. Daha sonra nazil olan Enfal suresi'nin 41. Ayeti ile ganimetlerin taksim edileceği yerler ayrıntılı olarak belirtilmiştir ve bundan sonraki süreçte Beni Kureyza, Hayber ve Vadilkurâ ganimetlerinden taşınabilir mallar bu ayetteki hisse sahiplerine taksim edilmiş, Hayber ve Vadilkurâ arazileri ise çıkan ürünlerin yarısı karşılığında Yahudilere bırakılmıştır.³¹

²⁶ Ali, Cevâd, **el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Şeriat Matbaası, Yersiz, 1380 h. c. V, s. 262; eş-Şerbinî, **a.g.e.** c. IV, s.257

²⁷ el-Buhari, Muhammed b. İsmail, **Sahîhu'l-Buhari**, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992, **Humus**: 8; Müslüm, Ebu'l-Huseyin el-Haccâc, **Sahih-i Müslüm**, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992, **Mesâcid**: 3; Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmizî**, Çağrı Yayınevi, İstanbul 1992, **Siyer**: 5; ed-Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman, **Sünenü'd-Dârimî**, Çağrı Yayın evi, İstanbul.1992, **Salât**: 111

²⁸ İbni Kesîr, Ebu'l-fedâ İsmail b. Ömer, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2007, s. 265; Yazır, Muhammed, **a.g.e.** c. IV, s. 2364

²⁹ Enfal (**8**): 1

³⁰ İbni Hişam, Ebu Muhammed Abdulmelik, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Dar-u İbni Hazm, Beyrut, Tarihsiz, s. 308; İbni Kesîr, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, s. 262; Erkal, Mehmet, **a.g.e.** c. XIII, s. 352

³¹ İbni Kesîr, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, s.379; Erkal, Mehmet, **a.g.e.** c. XIII, s.352

Hız. Peygamber, Beni Nadir ve Fedek arazileri barış yolu ile ele geçirildiğinden dolayı Haşır suresinin 6-9 ayetlerinin hükmü uygulayarak fey kabul etmiş ve buraların gelirlerini kendi özel ihtiyaçları, Haşimoğullarının fakirleri ve devletin savunma giderleri için harcamıştır.³²

d. Hız. Ömer'in Konuya Yaklaşımı ve Konu Hakkındaki Rivayetler

Hız. Ömer döneminde İslam toprakları hızla genişlemeye başlaması ile birlikte bir taraftan yeni yeni ülkeler ve beldeler fethediliyor, diğer taraftan da bu toprakların nasıl değerlendirileceği konusu başta halife olmak üzere birçok müslümanın zihnini meşgul ediyordu.

Hız. Ömer'in karşısındaki en büyük sorunlardan birisi elde edilen bu toprakların statüsünün belirlenmesi ve İslam devletinin ve Müslümanların geleceğini de riske etmeden değerlendirilmesi idi. Konu ile ilgili olarak, Enfal suresi 41. ayeti elde edilen ganimetleri savaşa katılanları dağıtılmasını emrederken, Haşır suresi 7-10 ayetlerinde ise sonradan gelen Müslümanların da aralarında bulunduğu farklı gruplara dağıtılması ve servetin belli kesimlerin tekelinde toplanmaması emrediliyordu.

Bu iki ayetlerden biri ganimet, diğeri feyden bahsetse de neyin ganimet neyin fey olduğu konusu netleşmemiş ve bu konuda değişik fikirler mevcuttu. Hız. Ömer'in Sevad Arazisi hakkındaki uygulaması fey ve ganimet kavramlarını netleştirip, onları bir çerçeveye oturtması bakımından önem arz ettiğinden konunun derinlemesine incelenmesi yerinde bir karar olacaktır.

Hız. Ömer Sevad'ı fetheden Sad b. Ebi Vakkâs ile sürekli

---

³² İbni Hişam, **a.g.e.** s. 522; et-Taberî, **a.g.e.** c. XII, s. 35; Cassâs, **a.g.e.** c. III, s. 642; El-Beyhaki, **a.g.e.** s. 169; er-Razi, **a.g.e.** XXIX, 266; Nesefî, **a.g.e.** c. IV, s. 240, Kurtûbî, **a.g.e.** c. XVII, s. 12; Erkal, Mehmet, **a.g.e.** s. 353

olarak mektuplaşıyordu. Sad b. Ebi Vakkâs bir mektubunda askerlerin Sevad'ı kendi aralarında taksim etmesini istediklerini Hz. Ömer'e iletir. Hz. Ömer ise ona cevabî yazısında şöyle der: “Bana ulaşan mektubuna göre; insanlar Allah'ın kendilerine fey olarak verdiği şeyleri kendi aralarında taksim etmeni istiyorlarmış. Mektubum sana ulaştıktan sonra, askerlerin atları ve binekleri ile elde etmiş oldukları silah ve malların 1/5 ini aldıktan sonra geri kalan kısmını askerler arasında taksim et. Araziler ve nehirleri (sulama kanallarını) müstahsilere bırak ki; bu toprakların gelirleri, Müslümanlara verilecek pay ve aylıklara sarf olunsun. Eğer bu kanal ve toprakları savaşa katılanlar arasında taksim edersen, onlardan sonra gelecek nesillere hiç bir şey kalmaz.”³³

Ebu Ishak, Hars b. Mudarrip'ten şöyle rivayet eder: “Hz.Ömer Sevad arazisini Müslümanlar arasında bölmek istedi ve Sevad ahalisinin sayımı yapıldı. Her müslümana üç çiftçi düşüyordu. Ashab ile yaptığı istişarede Hz.Ali ona, “Irak ahalisini kendi hallerinde serbest bırak ki; Müslümanlar için istifadeli birer varlık olsunlar.”³⁴ dedi.

Hz.Ali, “Eğer sizlerin birbirlerinizi öldürmeyeceğinizi bilseydim Sevad'ı aranızda taksim ettirirdim.”³⁵ demektedir.

İbrahim et-Teymî: “Irak fethedilince Ömer'e ‘Orasını bizim aramızda taksim et çünkü biz kılıçlarımızın gücü ile aldık’ dediler. Ömer, ‘Sizden sonra gelecek Müslümanların hali ne olacak? Ayrıca oranın suları hakkında da aranızda fesat çıkacağından korkarım’ diyerek bundan yüz çevirdi. Sevad halkının yerlerinde kalmasına, kişilerden cizye, arazilerden de vergi alınmasına ve arazinin taksim edilmemesine karar verdi.”³⁶

---

³³ İbni Asâkir, Ebu'l-kasım Ali ibn Hasan b. Hibbetullah, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Dar-u İhyâ'it-Turâs el-Arabî, Beyrut, 2001, c. II, s. 131; Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, **Futûhu'l-Buldân**, Mektebetü'l-Mâ'rif, Beyrut, 1987, c. II, s. 370-371

³⁴ İbni Asâkir **a.g.e.** c. II, s. 132; Belazurî, **a.g.e.** c. II, s. 371

³⁵ Belâzurî, **a.g.e.** c. II, s. 372

³⁶ Belâzurî, **a.g.e.** c. II, s. 375

Hız. Ömer'in daha önce bu görüşte olmadığını, onu bu düşünceye sevkeden kimsenin Muaz b. Cebel olduğunu şu rivayetten anlıyoruz:

Abdullah b. Kays el-Hemadânî: “ Ömer Câbiye'ye geldi ve orası savaşla elde edilmiş olduğundan Müslümanlar arasında taksim etmek istedi. Muaz b. Cebel: ‘Sen bu toprakları Müslümanlar arasında taksim ettiğin zaman, onların ellerinde çok mal ve mülk toplanır ve onlar öldükten sonra da bu mal ve mülkler tek bir kişinin eline geçebilir ki bu da bizim arzu etmediğimiz bir durumdur. Bunlardan sonra bir kavim gelir, bunlar gayret ve samimiyetleriyle İslam'ı kavrar fakat ihtiyaçlarını karşılamak için bir şey bulamazlar. Sen öncekiler ve sonradan gelecekler için daha uygun olan bir şeye bak’ dedi. (Ömer) Muaz'ın görüşüne doğru meyletti.”³⁷

Hız. Ömer'in Câbiye arazisi hakkında Muaz b. Cebel'in endişesini yerinde bulduğunu ve daha sonra kendi döneminde fethedilen Mısır ve Sevad gibi yerlerin toprakları için de aynı şekilde hareket ettiğini görüyoruz.

Amr b. Âs İskenderiye'yi fethedip, Zübeyir b. El-Avvâm ve askerlerin araziyi kendi aralarında taksim etmesini istediklerinde Ömer ona, “Müslümanlar düşmana karşı cihat ederken kuvvet ve fey olması için toprakları taksim etme, yerli halkın elinde bırak.” demiştir.³⁸

Yine içerisinde Bilâl b. Rebâh'ın da olduğu bir askeri birlik Şam'ı fethedince, Bilâl komutandan arazileri Hız. Peygamber'in Hayber'de yaptığı gibi dağıtmasını isteyince ordu komutanı durumu Hız. Ömer'e yazmış, o da arazilerin dağıtılmamasını emretmiştir.³⁹

Aynı durum Sevad arazisi için de gündeme gelmiş ve Sevad fatihi Sad b. Ebi Vakkâs'tan da aynı şeyler talep edil-

³⁷ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 133; Belazurî, **a.g.e.** c. II, s. 206-207

³⁸ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 133-134; Fayda, Mustafa, **Hız.Ömer Devrinde Gayri Müslimler**, İstanbul, 1989, s. 14

³⁹ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 134

miştir. Fakat Hz. Ömer'in Sevad hakkındaki kararını İskenderiye hakkındaki kararı kadar kolay veremediğini görüyoruz. Sevad arazileri konusunda ashab ile istişare ettiğini, bu istişarenin üç gün sürdüğünü, çoğunluğun taksimattan yana olduğunu ama Ömer'in ise taksimata yanaşmadığını ve bu arada sürekli olarak kendisine delil aradığını, sonunda: "Ben hücce-timi buldum" diyerek, Haşr suresinin 6-10. ayetlerini okuyup, "Fey, okuduğum ayetlerde geçenlerin hepsi için umumi ve müşterek bir haktır. Hal böyle olunca nasıl bunları taksim ederiz ve onlardan sonra gelecek kimseleri nasipsiz bırakırız." diyerek taksimattan vazgeçtiği kaynaklarda ifade edilmektedir.⁴⁰

Başka bir rivayette Hz. Ömer taksimata konusunda istişare yapıp, kendisine, "Kılıçlarımız vasıtası ile Allah'ın bize ihsan ettiği ganimetleri, bizimle birlikte savaşa katılmayan kimselere, onların çocuklarına, hiç bulunmayanların çocuklarının çocuklarına vakıf mı ediyorsun?" dediklerinde, Hz. Ömer, "Allah'a yemin ederim ki; benden sonra büyük ganimetleri olan yerler fethedilmeyebileceği gibi fetholunacak memleketlerin Müslümanlara bir yük ve külfet olması da muhtemeldir. İşleyicileri ile birlikte Irak ve Şam arazileri taksim olunursa, o zaman kaleler ne ile korunur? Geriden gelecek yetimlere, yoksullara, dullara, Irak ve Şam arazisinden ne kalır?" der. Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Talha ve Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Ömer'in görüşüne katılırlar.⁴¹ Daha sonra Hz. Ömer, Evs ve Hazrec'ten beşer kişi daha çağırarak durumu onlara açar ve onlar da aynı görüşü onaylayarak şöyle derler: "Eğer bu şehirler ve kaleler askerlerle korunmaz, o askerlere kâfi derecede

⁴⁰ el-Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, **Tefsîrü'l- Beğâvî (Meâlimu't-Tenzîl)**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987, c. IV, s.318; Fayda, Mustafa **Hz.Ömer Devrinde Gayri Müslimler**, s. 10

⁴¹ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 129; Fayda, Mustafa, **Hz. Ömer Devrinde Gayri Müslimler**, s.11 es-Sâyis, **a.g.e.** c. IV, s. 532; Keyalharrâsi, İmadüddin b. Muhammed et-Taberî, **Ahkâmu'l-Kurân**, Daru'l-Kutubî'l-İlmîyye, Beyrut, 1985, c. IV, s. 407

masraf yapılmaz ise, kâfirler kaybettikleri yerleri geri alırlar.”⁴²

Yine Hz. Ömer, ayette geçen “Zenginler arasında elden ele dolaşan bir servet olmasın”⁴³ kısmını da delil olarak getirir ve “Eğer onu sizlere taksim edersem zenginler arasında elden ele dolaşan bir servet olur” der.⁴⁴

Arazilerin dağıtılmasını savunanların gerekçeleri ise; askerlerin silah zoru ile elde ettikleri şeyler ganimet olduğu gibi, bu topraklar da ganimetin bir parçasıdır ve Hz. Peygamber’in Hayber’de yaptığı gibi burası da savaşa katılan askerlere dağıtılmalıdır. Sonradan gelecek olup, savaşa katılmamış olanlara bırakılamaz. Sahabeden Bilâl b. Rebâh ve Zübeyir b. el-Avvâm’ın da ilk görüşleri bu yönde idi.⁴⁵

Bu duruma benzer bir olaya Ömer b. Abdulaziz’in (717-720) hilafetinde rastlamaktayız. Ürdün bölgesinde haraç toplamakla görevli bir memuru, “Ben burada zimmet ehline ait olup ama Müslümanların ellerine geçirmiş oldukları bir yer fark ettim. Burası hakkında nasıl davranmamı istersiniz?” şeklinde yazınca, Halife ona, “Ben bu araziyi önceki ve sonraki Müslümanlar için vakfediyorum, orasının satışını yasakla” der.⁴⁶

Buraya kadar zikretmiş olduğumuz rivayetlerden anlaşılmaktadır ki; Hz. Ömer, gelecek nesillerin durumu, suların ve su kanallarının Müslümanlar arasında fitneye sebebiyet verebileceği, bundan sonra bir daha böyle zengin toprakların fethedilemeyebileceği, kale ve sınırları koruyacak askerlerin maaşlarının ödenebileceği kaynaklarının bulunamayacağı, ileride bu toprakların tek elde toplanabileceği, cihad eden kimse için ise yeterince mali desteğin bulunamayabileceği endişe-

---

⁴² Fayda, Hz. Ömer Devrinde Gayri Müslimler, s. 12

⁴³ Haşr (59): 7

⁴⁴ Cassâs, a.g.e. c. III, s. 644

⁴⁵ Cassâs, a.g.e. c. III, s. 643; el-Makdisî, Muvaffakuddin Ebu Ahmed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kuddâme, **El-Mugnu**, Yersiz, Tarihsiz, c. X, s. 307

⁴⁶ İbni Asâkir, a.g.e. c. II, s. 16

leri ve Müslümanların tarla ve toprak işlerini iyi bilmemeleri gibi nedenler yüzünden Sevad arazisinin taksimatına yanaşmamış ve o bölgeyi fey statüsünde değerlendirmiştir.

e. Elde Geçirilen Arazilerin Statüsü ve Mezheplerin Bu Konu Hakkındaki Görüşleri

Fethedilen yerlerin fey veya ganimet statüsünde değerlendirilmelerine ışık tutması açısından mezheplerin görüşlerini zikretmek uygun olacaktır.

Fethedilen topraklar elde ediliş şekilleri ve orada yaşayan halkın Müslüman olup olmamasına göre üç gruba ayrılır:

1-Ahalisi Müslüman olan topraklar. Eğer fethedilen yerin ahalisi Müslüman olursa, topraklar onlara bırakılır, bu araziye oşür arazisi denir ve onlardan oşür alınır.

2-Ahalisi Müslüman olmayan ve sulh yoluyla ele geçirilen topraklar. Belirli bir vergi karşılığında, sulh yoluyla elde edilen topraklar olup, onlarla hangi şartlar altında antlaşma yapılmış ise, o istenir.

3-Savaş yolu ile ele geçirilen topraklar. Savaş yolu ile elde edilen arazilerin statüsünü belirleme konusunda Müslümanlar ihtilaf etmiş olup, konu ile ilgili olarak mezheplerin görüşleri ise şu şekildedir:

Hanefiler ve Süfyanü's-Sevrî'ye göre devlet başkanı; orasını Müslümanlar arasında taksim etmekle, kâfir sahiplerinin ellerinde bırakarak onlardan haraç alma arasında muhayyerdir.⁴⁷

Malikilere göre; bu araziler taksim edilmeyip, vakıf olarak kabul edilir ve gelirleri mücahitlerin ihtiyaçları, köprüler, mescitler gibi Müslümanların maslahatında harcanır. Ama zamanla devlet başkanı bu arazinin taksim edilmesini daha

⁴⁷ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 137; İbni Rüşd, **a.g.e.** c. I, s. 324; İbni Abidin, Muhammed Ahmed, **Reddü'l-Muhtar Alâ Dürri'l-Muhtâr Şerh-ı Tenvîri'l-Ebsâr**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2005, c. IV, s. 358

uygun görürse taksim edebilir.⁴⁸

Hanbelilere göre; savaş yolu ile elde edilen araziler hakkında üç türlü hüküm vardır:

1. Devlet başkanı isterse burasını ganimet olarak dağıtır.
2. İsterse Müslümanların yararına vakıf yapabilir.
3. İsterse de sahiplerinin ellerinde bırakır ve buna karşılık vergi alabilir.⁴⁹

Ayrıca Ahmed bin Hanbel, Hz. Ömer döneminde araziler dağıtılmadığı gibi ondan sonra hiçbir halifenin de dağıtmadığını, Müslümanlar için vakıf olarak bırakılmasını sahabenin de onayladığını ve böylece icmâ oluştuğunu belirtir.⁵⁰

Bu konuda Şafilerin görüşü diğer imamların görüşünden farklı olup, bu araziler de diğer ganimet mallarının taksim edildiği gibi taksim edilir. Eğer hak sahibi kendi isteği ile haklıktan vazgeçerse, devlet başkanının onu vakfetme hakkı vardır. Aksi takdirde kişi kendi malında daha hak sahibidir. Hz. Ömer onlardan kendi istekleri ile vazgeçmelerini istemiş ve onlar da bundan vazgeçmişlerdir.⁵¹

İmamı Şafi savaşla elde edilen toprakların ganimet sayılacağını, hak sahipleri kendi istekleri ile haklarından vazgeçerler ise devlet başkanının bunu vakfedebileceğini söylerken diğer imamlar bu konuda yetkinin devlet başkanında olduğu fikrinde birleşmiş ve devlet başkanının ganimet olarak dağıtabileceği gibi fey statüsünde değerlendirerek o günkü Müslümanların ve gelecek müslüman nesillerin ihtiyaçları için vakfedebileceğini söyleyerek Hz. Ömer'in uygulamalarına paralel

⁴⁸ İbni Rüşd, , **a.g.e.** c. I, s. 315; el-Makdîsî, , **a.g.e.** c. X, s.305; Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 644

⁴⁹ el-Makdîsî, , **a.g.e.** c. X, s. 305

⁵⁰ el-Makdîsî, , **a.g.e.** c. X, s. 309

⁵¹ eş-Şerbînî, Şemsüddin Muhammed bin Muhammed el-Hatîb, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc, Daru'l-Feyhâ**, Dimeşk, 2009, c. III, s. 730; İbni Rüşd, , **a.g.e.** c. I, s. 324; Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 644; Keyalharrâsî, , **a.g.e.** c. IV, s. 407; Alusî, , **a.g.e.** c. XV, s. 66

bir görüş zikretmişlerdir.

f. Görüşlerin Tahlili

Buraya kadar yapmış olduğumuz değerlendirmelerden hareketle savaşla elde edilen toprakların statüsü hakkında iki görüş olduğu sonucuna ulaşabiliriz:

1.Sahabeden Bilâl, Zübeyir ve İmamı Şafi'ye göre araziler de diğer mallar gibi ganimettir ve askerlere dağıtılması gerekir. Hz. Peygamber Hayber'de böyle yapmış ve yarısını, çıkan ürünün yarısı karşılığında sahipleri elinde bırakırken diğer yarısını ise ganimet olarak askerlere dağıtmıştır.⁵²

Bu görüşte olan bazı âlimler de Hayber'in yarısının savaş, diğer yarısının da sulh yolu ile ele geçirildiği için bu şekilde dağıtıldığını söylemişlerdir.⁵³

2. Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz.Talha ve Hz.Abdullah bin Ömer başta olmak üzere birçok sahabenin yanında Hanefiler, Malikiler, Hanbeliler ve çoğu ilim ehline göre, devlet başkanı bu konuda muhayyerdir. İsterse orasını ganimet statüsünde değerlendirir ve askerlere dağıtır isterse de Fey statüsünde değerlendirerek eski sahiplerinde bırakır ve onlardan haraç alır.⁵⁴

“Hz. Peygamber'in Hayber'de ele geçirilen arazinin yarısını dağıttığı gibi fethedilen yerlerin arazileri de aynı şekilde dağıtılması gerekir.” Şeklindeki görüş kendi içerisinde tutarlı bir görüş değildir. Çünkü Hz.Peygamber'in Hayber hakkındaki tutumu birbirine zıt olan iki görüş için delil olabilecek nitelik-

⁵² İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s.133-134; s. 730; İbni Rüşd, , **a.g.e.** c. I, s. 324; Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 644; Keyalharrâsî, , **a.g.e.** c. IV, s. 407; Alusî, **a.g.e.** c. XV, s.66; eş-Şerbînî, **a.g.e.** c. III; Fayda, Mustafa, **Hz.Ömer Devrinde Gayri Müslimler**, s. 14

⁵³ Tantâvî, Muhammed Seyyid, **Benü İsrail fi'l-Kur'an ve's Sünneti**, ez-Zehrâü li'lâmi'l-Arabî, Kahire, 1987, s. 316

⁵⁴ İbni Asâkir, **a.g.e.** c. II, s. 129,137; İbni Abidin, **a.g.e.** c. IV, s. 358; İbni Rüşd, , **a.g.e.** c. I, s. 315; el-Makdîsî, , **a.g.e.** c. X, s.305; Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 644; Keyalharrâsî, **a.g.e.** c. IV, s. 407; es-Sâyis, **a.g.e.** c. IV, s. 532; Fayda, **Hz.Ömer Devrinde Gayri Müslimler**, s. 11

tedir. Hz. Peygamber geri kalan yarısını neden dağıtmadı? Eğer ganimet olsa idi hepsini dağıtması gerekirdi. Bu durumu kurtarmak için, “*Hayber’in yarısı savaşla yarısı ise sulh yolu ile ele geçirilmiştir*” demeleri de meseleyi izah etmekten uzak bir gerekçedir. Hayber’in fetih şeklinin sulh yoluyla mı yaksasavaş yoluyla mı olduğunu inceleyecek olursak şu rivayetlere rastlarız:

Enes: “Peygamber Hayber’e karşı savaş yaptı ve biz orayı şiddet kullanarak aldık ve esirler de bir araya getirildi.”⁵⁵

İbn İshak: “Ben ibn Şihâb ez-Zühri’ye Hayber’in ne şekilde elde edildiğini sordum, o da savaşılarak zorla ele geçirildiğini söyledi.”⁵⁶

İbn Abdilber: “Hayber tam olarak onlar mağlup olduktan sonra Müslümanların eline geçti.”⁵⁷

İbni Kayyım: “Hayber’in sulh yolu ile değil de savaş yolu ile elde edildiği açıktır. Eğer sulh yolu ile elde edilmiş olsa idi, Hz. Peygamber onları oradan sürgün edip çıkarmazdı. Hatta onları Peygamber çıkaracağı zaman onlar: “Biz yerlerimizde kalıp burasını ekelim ve elde ettiğimiz ürünlerin yarısı bizim diğer yarısı da sizin olsun” dediler. Bu da gösteriyor ki, orası güç kullanılarak fethedilmiştir.”⁵⁸

Bu rivayetlerden de anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber Hayber’in tamamını savaş yolu ile elde etmiş ve elde ettiği bu arazinin bir kısmını askerlere, diğer bir kısmını da çıkardıkları ürünlerin yarısını Müslümanlara vermeleri karşılığında eski sahiplerinin ellerinde bırakması, kendisinden sonraki devlet başkanları için muhayyerlik hakkı doğurmuştur.

Dolayısıyla “*Fethedilen yerler devlet başkanın yetkisine bırakılmıştır.*” görüşü daha doğru görüştür. Çünkü:

1. Hz. Peygamber Hayber’den başka fethedilen hiçbir ye-

⁵⁵ Tantâvî, **a.g.e.** s. 316

⁵⁶ Tantâvî, **a.g.e.** s. 316

⁵⁷ Tantâvî, **a.g.e.** s. 316

⁵⁸ Tantâvî, **a.g.e.** s. 316

rin arazisini ganimet statüsünde kabul ederek dağıtmamıştır. Vadi'l-Kurâ, Fedek ve Teymâ'nin arazilerini de sahipleri elinde bırakmıştır.⁵⁹

2. Mekke'yi savaşarak fethettiği halde, hiç kimsenin malına dokunulmadı ve mallar eski sahiplerinin ellerinde kaldı.⁶⁰

3. Ahmed b. Hanbel, Hz. Peygamber'den sonra hiçbir halifenin de ele geçirilen toprakları ganimet olarak dağıtmadıklarını bildirir.⁶¹

4. Eğer Devlet başkanın ganimet veya fey olarak belirleme yetkisi olmasaydı, Hz. Ömer'in bu uygulamasına birçok sahabenin ganimet ayetini okuyarak karşı çıkmaları gerekirdi. İlk başta dağıtılmasını isteseler de Hz. Ömer'in gerekli açıklamalarından sonra ikna olmuş olmalı ki, bir daha itirazda bulunmadılar.

5. Dört halife döneminden sonra (Emeviler, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı dönemi de buna dâhil) savaşla elde edilen yerler ganimet olarak dağıtılmamıştır. Osmanlılar Anadolu beyliklerinden aldıkları topraklardaki nizamı aynen bırakırken, Rumeli'de fethettikleri toprakları devlete bağlı araziler olarak tapulayıp, sadece kilise, manastır ve dini vakıflara dokunmadılar. Bunun yanında bazı yerlerin topraklarını da sahipleri üzerinde bırakarak *mülk topraklar* statüsüne koymuşlardır ki, bu tür topraklar *Mülk Tımar* olarak isimlendirilmektedir. Bu durumlar, Hz. Ömer'in uygulamalarının genel kabul gördüğünün bir işareti olarak görülebilir.⁶²

6. Aynı durum savaş esirleri için de geçerlidir. Normalde

---

⁵⁹ İbni Kesîr, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, s. 389; el-Mübârekfûri, Safiyyü'r-Rahman, **Siretü Resulullahı'r-Rahîgî'l-Mahtûm**, Daru'l-Hayr, Beyrut, 1997, s. 388-389

⁶⁰ Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 645; Sarıçam, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evransel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 213

⁶¹ el-Makdîsî, **a.g.e.** s. 309

⁶² Fayda, Mustafa, **Fey**, İsam Ansiklopedisi, c. XII, s. 512; Halaçoğlu, Yusuf, **14-17 Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998, s. 89; Komisyon, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, c. XII, s. 370-371

esirler ganimet olmalarına rağmen, devlet başkanı onları öldürme, köle haline getirme, fidye alarak yahut mübadele suretiyle serbest bırakma veya karşılıksız salıverme şekillerinden hangisi Müslümanlar için faydalı ise onu uygulama yetkisine sahiptir.⁶³

Sonuç

Müslüman ülke vatandaşı olmayanlardan elde edilen malların elde ediliş şekline göre Kur'an'da Fey ve Ganimet olarak iki kavram kullanılmış ve bunların kullanım alanları da belirlenmiştir. Ganimet savaşa katılan askerlere dağıtılırken, Fey'in kullanım hakkı o günkü devlet başkanına bırakılmıştır.

Bunların kullanım alanları ile ilgili sıkıntı olmamasına rağmen, hangi malların Ganimeti hangilerinin Fey statüsünde değerlendirileceği konusunda bazı sıkıntılar meydana gelmiştir. Savaş yolu ile elde edilen tüm taşınır mallar ganimet, savaş ve askeri güç kullanılmadan elde edilen yerler de Fey statüsünde değerlendirilirken, savaşla elde edilen araziler konusunda ihtilaf çıkmıştır. Sahabeden Bilal-ı Rebâh ve Zübeyir b. Avvâm'ın aralarında bulunduğu bir topluluğa göre bu tür araziler ganimet sayılıp ve askerlere dağıtılması gerekirken, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Muâz b. Cebel'in yanı sıra birçok ensar ve muhacirinin de aralarında bulunduğu diğer topluluğa göre ise bu türden arazilerin statüsünü belirlemek o günkü devlet başkanının yetkisine bırakılmış bir durumdur.

Günümüzde de Kur'an hükümlerinin tarihselci bir yapı içerdiğini savunan kimseler, kendilerine delil olarak Hz.Ömer'in Sevad arazisi hakkındaki uygulamasını esas almışlardır. Onlara göre Hz. Ömer savaşla elde edilen bu arazileri savaşan askerlere dağıtmamakla, Enfâl Sure'sindeki ganimet ayetine tikel yaklaşmak yerine Kur'an'ın genel anlamını göz önünde bulundurarak yaklaşmıştır. Bu uygulamayı Hz. Ömer

⁶³ Cassâs, , **a.g.e.** c. III, s. 645; Erkal, Mehmet, , **a.g.e.** c. XIII, s. 352

yapabildiğine göre günümüz Müslümanları rahatlıkla yapabilirler. Karşıt görüşte olan kimseler ise Sevad arazisini ganimet statüsünde değil de Fey statüsünde değerlendirip, Peygamber hayatıyla ve sonraki dönemlerde yapılan birçok uygulamalarla kendilerini desteklemeye çalışmışlardır.

Zikredilen delillere baktığımız zaman, Hz. Ömer'in Sevad arazisi hakkındaki uygulaması; haraç vergisinin konup tarımın devam etmesinin amaçlanmasından dolayı ekonomik, sular ve sulama kanalları konusunda çıkabilecek sorunları çözmesi açısından sosyal, cihad edecek kimselerin ihtiyaçlarının karşılanıp, kale ve sınırların korunmasını amaçlaması açısından askeri, savaşla elde edilen toprakların statüsünü belirleme açısından hukukî, Haşr Suresi 6-10 ayetlerinin delil getirilmesi yönü ile dîni içerikli bir karardır.

Hz. Ömer'in Sevad arazisi hakkındaki uygulaması, Kur'an'ın bir ayetinin uygulamasının iptali olmayıp, ele geçirilen toprakların fey veya ganimet statüsünde değerlendirilip değerlendirilmeyeceği meselesidir.

Hz. Ömer'in sahabe ile istişare ettikten sonra, Haşr Suresi 6-10. ayetleri okuyup, bu ayetleri kendine delil olarak seçmesinden, kendine verilen yetki çerçevesinde Sevad arazisini Fey statüsünde değerlendirdiğini anlıyoruz. O bu uygulaması ile ganimetlerin taksim edilmesini emreden ayetin hükmünü yürürlükten kaldırmamış, aksine kendisine tanınan yetki ile ümmetin geleceğini de düşünerek, araziye fey olarak kabul edip, Haşr Suresi 6-10. ayetleri ile amel etmiştir.

Kaynakça

- İbni Abidin, Muhammed Ahmed, **Reddü'l-Muhtar Alâ Dürri'l-Muhtâr Şerh-ı Tenvîri'l-Ebsâr**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2005
- Ali, Cevâd, **el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm**, Şeriat Matbaası, Yersiz, 1380 h.
- Alusî, Şihabuddin es-Seyyid Mahmûd, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'an'ı-l-Azîm ve's-Sebî'l-Mesânî**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1993
- İbni Asâkir, Ebu'l-kasım Ali ibn Hasan b. Hibbetullah, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Dar-u İhyâ't-Turâs el-Arabî, Beyrut, 2001
- el-Beğâvî, Muhammedu'l-Huseyn b. Mesûd el-Ferrâ, **Tefsîrü'l-Beğâvî (Meâlimu't-Tenzîl)**, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1987
- Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir, **Futûhu'l-Buldân**, Mektebetü'l-Mârif, Beyrut, 1987
- Beydâvî, Nasuruddin Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, **Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl**, Dar-uSâder, Beyrut, 2001
- el-Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. El-Huseyn b. Ali b. Abdullah ibn Musa, **Ahkamu'l-Kur'an li İmamı'ş-Şafî**, Daru'l-Ihyâ'l-Ulûm, Beyrut, 1990
- el-Buhari, Muhammed b. İsmail, **Sahihu'l-Buhari**, Çağrı Yayınevi, İst. 1992
- Bursevî, İsmail Hakkı b. Mustafa, **Ruhu'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân**, Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009
- el-Cabir, M. Abid, **Çağdaş Dünyada "Şeriatın Tatbiki" Problemi**, İslamiyât I (98), Sayı: 4
- Cassâs, Ebu Bekir Ahmed er-Razî, **Ahkamu'l-Kur'an**, c.III, s.642, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1993
- el-Cezâirî, Ebu Bekir el-Câbir, **Eyserü't-Tefâsîr li-Kelâmi'l-Aliyyi'l-Kebîr**, Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikemi, Medine, 2002
- el-Cürcânî, Ali b.Muhammed b. Ali, **Kitabu't-Ta'rifât**, Daru'l-Kutubi'l-Arabiyyi, Beyrut, 1996
- Çiftçi, Adil, **Fazlurrahman'ın Dinamik Şeriat Anlayışı**, İslamiyât I (98), Sayı: 4
- ed-Darimî, Ebu Muhammed Abdullah Abdurrahman, **Sünenü'd-Darimî**, Çağrı Yayınevi, İst.1992
- Erkal, Mehmet, **Ganimet, İslam Ansiklopedisi**, c. XIII, s. 351, TDV. İst.
- Fayda, Mustafa, **Fey, İsam Ansiklopedisi**, c. XII, s. 510, TDV, İst. 1995,

- Fayda, Mustafa, Hz.Ömer Devrinde Gayri Müslimler, İst.1989
- el-Geylânî, Muhyiddün Abdulkadir, **Tefsîrû'l-Geylânî**, Daru'l-Kutûbi'l-İlmîyye, Beyrut, 2009
- Halaçoğlu, Yusuf, 14-17 Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1998
- İbni Hişam, Ebu MUhammed Abdulmelik, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Dar-u İbni Hazm, Beyrut, Tarihsiz
- İsâmüddin İsmail bin Muhamed el-Hanefî, **Hâşiyetü'l-Konevî Alâ Tefsîri'l-Beydâvî**, Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 2001
- el-İsfahânî, Ebu'l-Kasım Huseyn b. Muhammed, **el-Müfredât, fi Garîbi'l-Kur'an**, Kahire, 1961
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmâil, **Tefsîrû'l-Kur'anı'l-Azîm**, Mektebetü Darü't-Türâs, Kahire, Tarihsiz
- İbni Kesîr, Ebu'l-fedâ İsmail b. Ömer, **es-Siretü'n-Nebeviyye**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2007
- Keyalharrâsî, İmadüddin b. Muhammed et-Taberî, **Ahkamu'l-Kurân**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1985
- Komisyon, Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Çağ Yayınları, İst. 1993
- Komisyon, **el-Müncîd fi'l-Lügati ve'l-E'lâm**, Daru'l-Meşrik, Beyrut, 1973
- Kurtûbî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed, **el-Camî' li-Ahkâmi'l-Kur'an**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1987
- el-Makdisî, Muvaffükuddin Ebu Ahmed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kuddâme, **El-Mugnu**, Yersiz, Tarihsiz,
- İbni Manzur, **Lisanü'l-Arab**, Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, İran, 1405.
- el-Merâgî, Ahmed Mustafa, **Tefsîrû'l-Merâgî**, Daru İhyâu't-Turâs, Beyrut, Tarihsiz
- el-Mübârekfûrî, Safiyyü'r-Rahman, **Siretü Resulullahı'r-Rahîgı'l-Mahtûm**, Daru'l-Hayr, Beyrut, 1997
- Müslüm, Ebu'l-Huseyin el-Haccâc, **Sahih-i Müslüm**, Çağrı Yayınevi, İst. 1992
- Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, **Tefsîrû'n-Nesefî**, Pamuk Yayınları, İst., Tarihsiz
- en-Nesefî, Necmüddin Ebî Hafs Ömer bin Muhammed, **Talebetü't-Talebe**, s.188, Daru'n-Nefâis, Beyrut, 1995

- Paçacı, Mehmet, **Kur'an ve Tarihsellik Tartışması**, Kur'an'ı Anlamada Tarihsellik Sempozyumu, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1996
- er-Razi, Muhammed, **Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzi**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 2005
- İbni Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, **Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid**, Kahraman Yayınları, İst. 1985
- Sarıçam, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007
- es-Sâvi, Şeyh Ahmed, **Haşiyetü's-Sâvi alâ Tefsîri'l-Celâleyn**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, 1998
- es-Sâyis, **Tefsîrû Âyâti'l-Ahkâm**, Dar-u-İbni Kesir, Beyrut, 1999
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed, El-Ammâdi, **Tefsîr'ü Ebis'-Suûd (İrşâdü'l-Aklı's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kur'anı'l-Kerîm)**, Daru İhyau't-Turâsı'l- Beyrut, 1990, Arabiyyi
- eş-Şerbîni, Muhammed Ahmed el-Hatîb, **Tefsîrû'l-Hatîbi'ş-Şerbîni**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2004.
- eş-Şerbîni, Şemsüddin Muhammed bin Muhammed el-Hatîb, **Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc**, Daru'l-Feyhâ, Dimeşk, 2009
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethü'l-Kadir el-Câmiu beyne Fenniyyi'r-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmî't-Tefâsîr, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 2007
- et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerîr, **Tefsîrû't-Taberî (Câmiu'l-Beyân fi Te'vîli'l-Kurân)**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2005
- Tantâvî, Cevherî el Mısri, **el-Cevâhirü fi Tefsîri'l-Kur'anı'l-Kerîm**, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 2004
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, **Benu İsrail fi'l-Kur'an ve's-Sünneti**, ez-Zehrâü li İ'lâmi'l-Arabî, Kahire, 1987
- Tahmâz, Abdulhamid Mahmud, **el-Fıkhü'l-Hanefî fi Sevbi'l-Cedîd**, ed-Dâru'ş-Şamiyye, Beyrut, 2009
- Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sünenü't-Tirmizî**, Çağrı Yayınevi, İst. 1992
- Vehba ez-Zuheyli, **et-Tefsîrû'l-Vasît**, Daru'l-Fıkr el-Muâsıra, Beyrut, 2006
- Yazır, Muhammed, **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Kitabevi, İst. Tarihsiz